

Tremtinys

LIETUVOS POLITINIŲ KALINIŲ IR TREMTINIŲ SĄJUNGOS SAVAITRAŠTIS

www.lpkts.lt

Trisdešimt trečioji leidybos metai. Eina nuo 1988 m. spalio 28 d.

2021 m. sausio 22 d.

Nr. 3 (1409)

Tikėjimo Nepriklausomybės atkūrimu etalonas

Praėjusių metų gruodžio 4 d. Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarei Birutei Nedzinskienei būtų sukakę 65-eri metai. Ji gimė 1955 m. gruodžio 4 d. Intoje, Komijoje. Jos tėvus Oną Girdžiūtę ir Praną Šaulį 1946 m. karo tribunolas nuteisė dešimčiai metų kalėti griežto režimo lageryje ir dar penkerius metus būti tremtyje.

Birutė Nedzinskienė Aukščiausiosios Tarybos posėdžių salėje. 1990 m. Nuotrauka iš LR Seimo archyvo

Birutės tėvas Pranas Šaulys, kilęs iš Jokūbaičių kaimo, buvo partizanų ryšininkas ir rėmėjas. Turėjo slapyvardį Karklas. Mama kartu su seserimis taip pat prisidėjo prie miško brolių rėmimo: parūpindavo medikamentų, suteikdavo prieglobstį.

Birutė ir sesuo Danutė į Lietuvą grįžo 1961 m. 1965 m. sugrįžus ir tėvui, šeima apsigyveno Jurbarko. Birutė Šaulytė mokėsi Jurbarko vidurinėje mokykloje. (Jurbarko įamžintas B. Nedzinskienės atminimas – jos vardu pavadinta gatvė.)

Būdama jautrios, meniškos sielos, rašiusi eiles, Birutė Šaulytė pasirinko lietuvių kalbos ir literatūros studijas. Baigusi mokslus, dirbo Kauno valstybinio M. K. Čiurlionio dailės

muziejaus Vitrąžo ir skulptūros galerijoje. Jos darbo biografija prasidėjo nuo ekskursijų vadovės, vyresniosios mokslinės bendradarbės.

Pasinėrė į aktyvią veiklą

Nuo pat pirmųjų dienų įsijungė į Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdį. Jau 1988 m. birželio 10 d. įsikūrus iniciatyvinei grupei, išrenkama Kauno tarybos nare. B. Nedzinskienė traukte traukė medžiagos apie ginkluotą pasipriešinimą okupantams pokario metais rinkimas, aukų atminimo įamžinimas. Ji tam skyrė visą savo širdį ir sugebėjimus. 1988 m. liepos 30 d., būsimų signatarų Audriaus Butkevičiaus ir Birutės Nedzinskienės dėka buvo įkurtas „Tremtinio“ klubas. Spalio mėnesį Birutė Nedzinskienė kartu su Jaroslavu Banevičiumi ir Vytautu Žuku pradėjo leisti „Tremtinio“ laikraštį. Jame pirmą kartą viešai prabilo apie pokario tragediją. Partizaninis judėjimas, pasipriešinimas, politinių kalinių istorijos buvo temos, kurias B. Nedzinskienė išsamiai studijavo.

(keliamą į 5 psl.)

Buvo visų mėgiamas

Stanislovas ABROMAVIČIUS

Partizanė Salomėja Piliponytė (Užupienė)-Rūta prisimena, kad Didžiosios Kovos apygardos A rinktinės Černiausko-Vaidoto bataliono, Perkūno kuopos, Jono Ožeraičio-Vaidoto būrio kovotojas ir jos bendražygis iš Klūsų k., Žaslių valsč., Stasys Grenda-Smarkuolis, kurio šimto metų sukaktį šiemet paminėsime, buvo visada geros nuotaikos, drąsus, paslaugus, mandagus. Turėjo gerą širdį. Kartais jį būrio stovyklose Livintų, Pašulių ar Pravieniškių miškuose aplankydavo sesuo, kuri atnešdavo jam švairių apatinių drabužių, maisto. Pasakodavo apie tėvelius Zuzaną ir Stasį, jaunesnius brolius Albiną ir Algirdą, kitą seserį. Sako, ir jis kartais aplankydavo sergančią motiną.

Prano Jaromsko-Perkūno būrys (iš kairės): Pranas Jaromskas-Perkūnas, Jonas Sidaras-Taržanas, Stasys Grenda-Smarkuolis, priklaupęs – Antanas Kazlauskas. 1945 metai

Jau išnykęs Klūsų kaimas buvo įsikūręs šiauriniame Antanaičių miško pakraštyje (dabar – Palomenės sen., Kaišiadorių r.), pirmą kartą paminėtas dar 1744 m. Gegužinės parapijos gyvenviečių sąrašė. 18 a. pabaigoje čia gyveno 105 gyventojai katalikai, daugiausiai Gresiai ir Grendos.

(keliamą į 8 psl.)

Giedraičių mūšiui 100 metų

Rudenį šventėme vienos svarbiausių pergalių Lietuvos istorijoje šimtmetį ir atidavėme pagarbos duoklę Lietuvos didvyriams, liejusiems kraują už mūsų laisvę.

Minint istorinių įvykių šimtmetį, paminklas atidengtas istorinėje Giedraičių mūšio vietoje

Giedraičių apylinkės – kalvotos, išraižytos ežerais, upeliais, kalvomis ir slėniais. Būtent čia, ant Giedraičių aukštumų linijos, 1920 m. rudenį vyko nuožmiausios kovos už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę.

Minint Giedraičių mūšių 100-ąsias metines, būtina prisiminti, kad būtent čia buvo sulaukyta Želigovskio armija, kuri spalio 9 d. želigovskininkams užėmus Vilnių, toliau brovėsi į Lietuvos gilumą, siekdama priversti Kauno vyriausybę kapituliuoti ir susitaikyti su teritoriniais praradimais, o palankiai susiklosčius aplinkybėms, susieti Lietuvą federaciniais saitais su Lenkijos valstybe. Spalio-lapkričio mėnesiais Giedraičių apylinkėse vyko permainingos kovos. Prisiminkime jas.

Po pergalių 1918–1919 m. prieš bolševikus ir bermontininkus Nepriklausomybės kovos nesibaigė. 1920 m. Lietuvai dar teko išverti sunkius mūšius su kaimynine Lenkija, kuri nepripažino Lietuvos nepriklausomybės.

(keliamą į 4 psl.)

Lietuvos siaubimas ir ekonominis engimas nuo 1794 metų

Vladas TERLECKAS

Pabaiga. Pradžia Nr. 2 (1409)

Vien per 1792–1794 metus visa Lietuva buvo nualinta: daug miestų ir kaimų sudeginta, išplėšta, laukai stovėjo neapsėti ir nenupjauti, siautė badas. Net 1794 m. sukilimą slopinę rusų generolai pripažino, jog Lenkija atrodo greičiau panaši į dykumą... Tai tęsėsi ir vėliau, ištikus amžius...

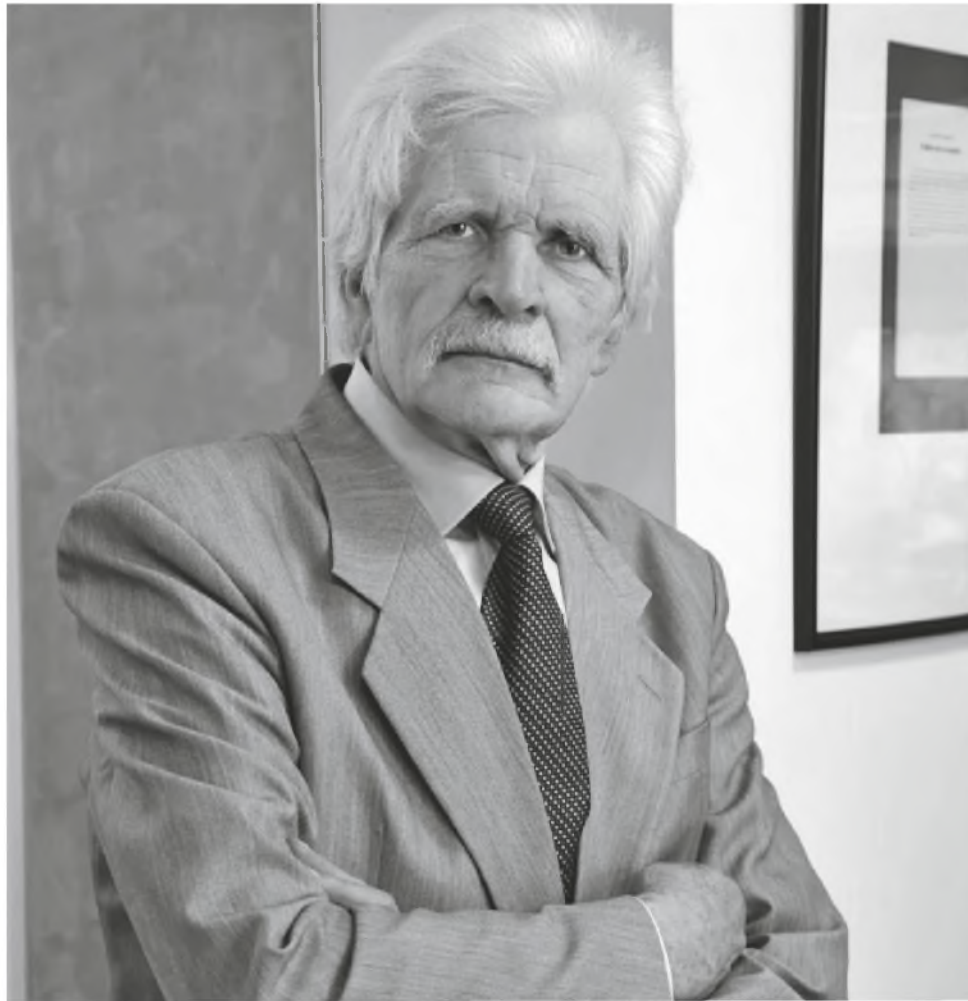
Karo su Napoleonu žaizdoms užgydyti, ūkiui atkurti caro valdžia nesiėmė jokių Lietuvos gyventojų gyvenimui gerinti priemonių, o priešingai – stengėsi kuo daugiau surinkti materialinių išteklių ir pinigų. Mokesčiais tiesiog buvo žlugdomos pramonės įmonės, amatininkai. Pavyzdžiui, įvedus didelį akcizo mokestį degtinei ir alui, 1811–1833 m. Vilniuje degtinės varyklų sumažėjo nuo 183 iki 30, o vėliau (1851 m.) jų neliko nė vienos. Panašus likimas ištiko ir alaus daryklas: visos 1811 m. veikusios (jų buvo 16) uždarytos. Vėlesniais metais (1848 m.) caro paliepinimu uždarytos 2 degtukų įmonės.

Prisidengta tokiu pretekstu: dėl neatsargaus degtukų vartojimo kylą daug gaisrų. Degtukų įmonėms leista veikti tik Peterburge ir Maskvoje. Prekybą sunkino, prekių kainas kėlė, taip gyventojų materialinę padėtį gerokai blogino padidintos, kaip ir naujai įvestos rinkliavos. Buvo padidintos vartų ir grindinio rinkliavos, įvestos vadinamosios mentikaulio ir dėžutės, butų rinkliavos. Iš butų rinkliavos gauti pinigai buvo naudojami ne miestų, bet kariuomenės reikalams (kareivinėms statyti, remontuoti). Miestiečius slėgė 1811 m. įvestas pagalvės mokesčiai, „zemskiniai“ mokesčiai, kurių pajamos daugiausia naudotos valdžios įstaigoms išlaikyti. 1812 m. laisviesiems žmonėms pagalvės mokestis padidintas 3,6 karto. 1824 m. 10 proc. padidintas mokestis prekyba besiverčiantiems valstiečiams. Todėl teisingai teigiama: „Tokia valstybinių mokesčių politika labai nuskurdino mūsų kraštą“.

Nuo prancūzmečio praėjus devyniolikai metų, Lietuva (ir Lenkija) vėl sukilo prieš pavergėją. Vėl naujos žmonių aukos, turto naikinimas ir žiaurios represijos. Kraštas kentė dėl kontribucijų, baudžiamųjų būrių išlaikymo, konfiskuoti 412 ar 2890 „maištininkų“ dvarai, laisvės kovotojų būriai išsiųsti į tremtį, bažnyčios, vienuolynai uždaryti ir plėšiami, naikinamos meno vertybės, uždarinėjamos mokyklos. Valstiečių vaikams užveriamos mokyklų durys, uždaromas Vilniaus universitetas, bajorai vėl turėjo įrodinėti kilmę, iš jos neįrodžiusių atimami kilmingųjų luomai.

Carinio režimo neigiama įtaka

Apie carinio režimo neigiamą įtaką Lietuvos ūkiui, jo nuskurdinimą XIX amžiaus pirmoje pusėje galima spręsti pagal kai kuriuos netiesioginius duomenis. Tokiais gali būti Vilniaus gyventojų skaičiaus pokyčiai. 1858 m. Vilniuje gyveno 5000 mažiau žmonių negu 1811 m. Per 42 metus (1818–1860 m.) jame

Mokslininkas ir politikas dr. Vladas Terleckas

mūrinių namų padaugėjo vos 113, tai yra vidutiniškai per metus mažiau negu po 3 namus.

Kaip žinoma, žiauriausia priešpauža Lietuvą užgriuvo po 1863–1864 m. sukilimo. Kautynėse su rusų kariuomene žuvo ir buvo sužeista 6,7 tūkst., represuota per 13,5 tūkst. sukilėlių, jų šeimų. Baudėjai sudegino ne vieną kaimą, palivarką, viensėdį, plėšė turtą, konfiskavo dvarus ir ūkius. Vilniaus generalgubernatorius M. Muravjovas, į šias pareigas paskirtas numalšinti 1863–1864 m. sukilimą Lietuvoje, pasižymėjo ypatingu žiaurumu ir už tai vėliau pramintas „Koriku“. Tai jis nusprendė, kad visi sukilime dalyvavę gyventojų sluoksniai turi būti materialiai nubausti – „mušami rubliu“. Jis vadovavosi tokiomis nuostatomis: 1) „Nuolaidos ir humanizmas (...) yra nusikaltimas Rusijos atžvilgiu (...); 2) (...) lenkų dvarininkai, šlėktos ir kunigai nenusipelno jokio pasigailėjimo (...); 3) vadovaujantieji darbuotojai neturėtų vadovautis bendrai europinėmis humanizmo idėjomis“.

Tada kaip iš gausybės rago pasipylė baudos, kontribucijos. Piniginėmis baudomis (10–25–100 rub. sidabru) bausta už nepadėjimą sukilimo slopintojams, už nepranešimą apie sukilėlių pasirodymą, pražygiavimą per kaimą, davimą jiems maisto, net už prijautimą sukilimui, gedulo rūbų dėvėjimą, už nepagarbą stačiatikių apeigoms ir dvasinin-

kams ir kita. 1868 m. buvo įvestos baudos už lenkų ir lietuvių kalbos vartojimą viešose vietose, įstaigose. Manoma, kad baudomis valdžia surinko 669,9 tūkst. rublių sidabru. Baudas reikėjo sumokėti per trumpą laiką, o tai padaryti dažnai buvo neįmanoma. Baudos nesumokėjusių turtas būdavo išvaržomas.

Siekė nualinti kraštą

Sunkiausiai ilgam laikui žemės ūkį prislėgė įvesta kontribucija 10 proc. nuo katalikų dvarininkų pajamų. Labiau neištikimiams ar į užsienį pasitraukusiems kontribucija didinta iki 20 proc., ją reikėjo sumokėti per 7 dienas, antraip grėsė varžytinės. Žinoma, daugelis nesuskubdavo taip greit surinkti pinigų, tad turėdavo pusvelčiui parduoti turtą. Vien 1863 m. surinkta kontribucijos milžiniška suma – apie 3,5 mln. rublių sidabru. Korikas M. Muravjovas džiaugėsi, kad kontribucija buvo sėkminga priemonė dvarininkams supančioti, nes atėmė iš jų galimybę remti „maištą“. Pasak jo, dvarininkai kontribucijos bijojo labiau negu kariuomenės. Kaip nebijos, kai dažnam kontribucija siekdavo 100–150 proc. dvaro pajamų.

Ši kontribucija nebuvo vienkartinė, ją reikėjo mokėti iki 1897 m. (pagal kitus autorius – iki 1901 m.). Todėl ji turėjo skaudžias pasekmes: ekonomiškai žlugdė katalikų dvarininkų ūkius. Ekonomiškai nepajėgiantys mokėti kontribucijos dvarai

dažnai atitekdavo rusams, kurie paprastai išnuomodavo žemę, o nuomininkai nugyvendavo dvarus. Kontribucija buvo tautinio diskriminavimo, krašto žemėvaldos rusifikavimo priemonė. Rusų ir vokiečių dvarininkai ją mokėjo mažesnę (5 proc., vėliau 3 proc. dydžio ir trumpai rusai iki 1864 m., vokiečiai iki 1865 m.).

Kontribucija bausti ir šlėktos, miestiečiai, žydai. Kontribucijos dydis buvo vienas procentas jų namų ir kito nekilnojamojo turto vertės. Baudomis, kontribucijomis surinkti pinigai buvo panaudojami stačiatikybei platinti: cerkvėms statyti, dvasininkams ir cerkvinėms mokykloms išlaikyti.

Apskritai nuo 1863 m. įgyvendinta šovinistinė Lietuvos kolonijinio engimo, išnaudojimo, ūkio ir kultūros plėtros, finansinių išteklių išsiurbimo kompleksiška politika. Ja siekta sutrukdyti nacionalinės buržuazijos ir inteligentijos susidarymą, gyventojus paversti nesąmoninga bei lengvai valdoma minia. To siekta įvairiais administraciniais varžymais, mokesčių ir kredito politikos priemonėmis.

Pavojus tautos išlikimui

Norint rusifikuoti kraštą, buvo nuspręsta įvairiais būdais siekti, kad 2/3 žemėvaldos pereitų į rusų rankas. Tuo tikslu 1864–1865 m. „lenkų kilmės“ dvarininkams ir valstiečiams, žydams uždrausta pirkti dvarus, įkeisti, dovanoti, nuomotuoti žemę. Nedrausta parduoti tik rusams ir vokiečiams. Šiems žemėpardavinėta keleriopai pigiau nei faktiška kaina. Tiesa, 1868 m. panaikintas draudimas bežemiams ir mažžemiams pirkti žemę, bet vietoje jo įvesta leidimų sistema.

Leidimai buvo duodami tik politiškai patikimiems valstiečiams. Buvo patenkinama maža dalis prašymų. Jie tenkinti, jeigu neatsirasdavo pirkėjų kolonistų, arba atlikdavo nuo jų. Atlikdavo durpynai, balos, brūzgynai. Lietuviškoji spauda mirgėte mirgėjo tokiais pranešimais. Valdžia ragino bežemius ir mažžemius vykti į Sibirą, kur jų laukia „rojus“. Didelį pavojų lietuviškumui kėlė kompaktiškas kolonistų įkurdinimas derlingiausiuose regionuose.

Ano meto spauda rašė: „Rusų kolonistų apsėsti kaimai: Darbėnai, Peledkojai, Ubėšiai, Elijošiškiai, Likšeliai, Kalainiai, Patremišiai, Dinavėnai, Janapolis. Tie sodžiai atmainė apylinkės išvaizdą: mugės marguoja raudonais marškiniais, juodojo barzdomis, skamba svetima kalba“. Visi žemės pirkimo draudimai ir ribojimai ne tik kenkė žemės ūkiui, bet ir kėlė pavojų tautos išlikimui.

(keliamą į 4 psl.)

Lietuva 1990–1992 metais turėjo valstybės vadovą!

Šiandieną mes nesukame galvos, vadindami Lietuvos valdovus didžiais kunigaikščiais, iki 15 a. vidurio valdžiusiais Lietuvą, išskyrus vieną atvejį – 13 a. viduryje valdžiusį Mindaugą, kuris 1253–1261 m. buvo Lietuvos karalius. Mindaugą nužudžius, Lietuvos valdovai vėl virto „didžiais kunigaikščiais“. Tačiau pagal europietišką hierarchiją išeitų, kad kunigaikštis nėra karalius, tai yra žemesnis titulus nei karalius.

Nepaisant nusistovėjusios tradicijos, kurią Lietuvai primetė kitų tautų metraštininkai, visgi niekam nekyla abejonių, kad pavadintas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, tarkim, Gediminas yra suprantamas kaip, pavyzdžiui, to paties laikotarpio Anglijos ir Airijos monarcho Eduardo III statusui tapatus asmuo. Vėliau šią dviprasmybę panaikino Jogailos ir Vytauto sukurta viena galingiausių viduramžių Europos valstybių – Lietuvos–Lenkijos karalystė, kurios valdovai iki pat valstybės gyvavimo galo turėjo abu lygiaverčius titulus – Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius.

Nors dviejų tautų valstybėje nuolat vyko politinė kova dėl įtakos, niekada nekilo klausimas, kuris iš titulų viršesnis. Trumpai tariant, esmė buvo ne pavadinimas, bet asmens, užimančio tas pareigas, įgaliojimai. Na ir dar vienas svarbus momentas – valdovo teisėtumas: visais laikais svarbiausia buvo pademonstruoti, kad valdovas yra teisėtas, o ne koks nors apsišaukėlis. O tai, koks svarbus apskritai valdovo vaidmuo, įrodo jo, kaip vado, dalyvavimas mūšyje – valdovui žuvus mūšio baigtis būdavo nulemta.

Pažvelkime į šiuos dalykus šiandienos akimis ir pamatysime, kaip svarbu yra „dalykus vadinti tikraisiais vardais“. Kone kasmet, artėjant Sausio 13-ajai, o paskui – ir Kovo 11-ajai, kyla sambrūzdis, kuriame, skirtingai nei Lietuvos didžiosios kunigaikštystės – Lenkijos karalystės laikais, labiausiai šakojasi trečioji pusė, suinteresuota paneigti mūsų valstybės teisę į atkurtą Nepriklausomybę.

Kad laimėtų šį mūšį, ji stengiasi eliminuoti istorinį faktą – Lietuva, siekianti išsivaduoti iš pusę amžiaus siekusios sovietų okupacijos, turėjo gabų, išmintingą karvedį, kurio apgalvota strategija atvedė Lietuvą į

pergalę. Tai buvo profesorius Vytautas Landsbergis. Jam teko didžiausia atsakomybė ir rūpestis paskelbti Kovo 11-osios Aktą 1990 m. ir apginti atkurtą nepriklausomybę 1991 m.

Lietuvių tauta, vadovaujama šio garbingo lietuvių, nugalėjo, sovietų imperija žlugo, pasaulis pripažino atgimusią Lietuvos valstybę. Valstybių lyderiai, reikšdami Lietuvos valstybės pripažinimą, sveikino jos vadovą Vytautą Landsbergį, vadindami jį Prezidentu.

Štai čia trečioji šalis ir suisterikavo – „nebuvo Landsbergis prezidentu!“ Ir ta isterija tebesitęsia, įgaudama pagreitį: prokremliška propaganda jau nepasitenkina šūkavimu „nebuvo Landsbergis prezidentu!“, ji jau ima skleisti melą, kad apskritai V. Landsbergis nebuvo aukščiausias Lietuvos pareigūnas.

Šiai naujai istorijos klastojimo versijai mieliai pritaria ir nuošalyje atsідūrusi kolaborantų partija – Lietuvos komunistų – darbo demokratinė – socialdemokratų – socialdemokratinė darbo (ir dar velniai žino, į ką ji išvirs?) partija. Prie jos šliejasi ir visokiausi vėlesni kolaborantų pavainikai – „darbiečiai“, „tvarkiečiai“, „valstiečiai“... žodžiu, „antilandsbergiečiai“. Šią marga kaip kaimo brisiai kompaniją vienija bendras tikslas – neleisti įteisinti fakto, kad Lietuva 1990–1992 m. turėjo aukščiausią valstybės pareigūną, statusu tolygų valstybės Prezidentui. Na, o pasakius „A“, bus galima paskyti ir „B“: atėjus laikui bus galima paneigti po nepriklausomybės grįžimą įteisinančiais dokumentais esančių parašų teisėtumą. Štai ko siekiama neigiant V. Landsbergio vaidmenį!

Šįmet, švenčiant Sausio 13-osios 30-metį, antilandsbergine isterija pasižymėjo „kremliaus projektas“ – Ramūnas Karbauskis. Jo skleidžia-

mą apgaulę išanalizavo europarlamentaras Andrius Kubilius, pro kurio analitinį protą neprasprūdo R. Karbauskio naudojamos manipuliacijos. A. Kubilius atkreipė dėmesį į du esminius dalykus, kuriuos trumpai būtų galima įvardyti, kaip manipuliaciją datomis ir žodžių reikšmėmis. „Yra pora pagrindinių tariamų „solidžių“ teisinių argumentų, kurie, anot juos naudojančių, tariamai įrodo, kad 1990–1992 m. Lietuva neturėjo valstybės vadovo, todėl to meto Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko neva negalime vadinti „valstybės vadovu“: pirmas argumentas – tariamai Konstitucinis Teismas konstatavo, kad 1990–1992 m. Lietuvos valstybė gyveno be „valstybės vadovo“; ir antras argumentas – Lietuvos valstybė gyveno be „valstybės vadovo“, nes to meto Laikinoji Konstitucija (Laikinasis Pagrindinis Įstatymas) nevar-toja tokio termino kaip „valstybės vadovas“, – rašo A. Kubilius.

Kalbant apie datas būtina atkreipti dėmesį, kad „antilandsberginis“ argumentas, neva, Konstitucinis Teismas (KT) išaiškino, jog V. Landsbergis nebuvo prezidentas, turi vieną esminį trūkumą – KT kalbėjo apie laikotarpį, prasidėjusį 1992 m. spalio 25 d., kuomet buvo patvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucija, tą pačią dieną buvo išrinktas ir naujas Seimas bei nustojo galioti 1990-ųjų Kovo 11-ąją Atkuriamojo Seimo patvirtinta laikinoji Nepriklausomos Lietuvos Konstitucija (Laikinasis Pagrindinis Įstatymas).

Supratote? Konstitucinis Teismas pradėjo veikti 1992 m. spalio 25 d., tad ir jo jurisdikcijai priklauso laikotarpis, nuo kada jis pradėjo veikti! Tačiau kol naujasis Seimas lapkričio 25 d. susirinko į pirmąjį posėdį ir pradėjo darbą, iki šios datos, po spalio 25 d. įvykusių

rinkimų ir referendumo laikotarpiu, išties mėnesį vis dar veikė 1990 m. išrinkta Aukščiausioji Taryba. (Tokia valdžių pereinamumo praktika yra įprastas reikalas ir dabar – prisiminkime, kada vyko 2020 m. Seimo rinkimai ir kada darbą pradėjo naujoji valdančioji dauguma.)

Štai apie šį mėnesio laikotarpį ir kalba KT, teigdamas, jog naujoje Konstitucijoje tuo metu baigiančios savo veiklą Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui (šiam vieno mėnesio laikotarpiui) nėra numatyta tokių įgaliojimų, kurie leistų jį prilyginti Respublikos Prezidentui. Konstitucinis Teismas konstatuoja akivaizdų faktą, kad naujosios Konstitucijos įgyvendinimo įstatyme 1990–1992 m. veikusios Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui šiame pereinamajame vieno mėnesio laikotarpyje buvo palikti tik labai menki įgaliojimai: pasirašyti ir ne vėliau kaip per 15 dienų oficialiai paskelbti referendumu priimtą Konstituciją ir įstatymą „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ (Konstitucijos 154 straipsnis). 1992 m. lapkričio 6 d. Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas Konstituciją pasirašė.

Trumpai tariant, KT kalbėjo apie vieną 1992 m. mėnesį! O dėl antrojo „argumento“ akivaizdu, kad manipuluojama tuo, jog Laikinojoje Konstitucijoje prie Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pareigų buvo parašyta tik tiek, kad jis yra „aukščiausias Lietuvos Respublikos pareigūnas ir atstovauja Lietuvos Respublikai tarptautiniuose santykiuose“, bet nebuvo parašyta, kad jis yra ir „valstybės vadovas“, o štai 1992-ųjų Konstitucijoje yra juodu ant balto parašyta, kad „Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas“ ir, kad „jis atstovauja Lietuvos valstybei“. Žodžiu, savotiška žodžių ekvilibristika, nepaneigianti fakto, kad 1990–1992 m. aukščiausiu valstybės pareigūnu, savo statusu ir įgaliojimais nesiskyrusiu nuo dabartinio Prezidento statuso, buvo Vytautas Landsbergis.

Operacija „Guoga–Skardžius“

„Darbietis“ Antanas Guoga pasi-traukė iš Seimo narių gretų. Tokį pareiškimą jis antradienį, sausio 12-ąją, įteikė Vyriausiajai rinkimų komisijai. Pasak Vyriausiosios rinkimų komisijos pirmininkės L. Matjošaitytės, „A. Guoga prašo jo mandatą naikinti nuo sausio 14 dienos, prašo dėl to šaukti komisijos posėdį, per kurį yra pasirengęs perskaityti prašymą nutraukti jo įgaliojimus“.

Į 2020 m. Seimą A. Guoga pateko su Darbo partija ir, kaip matome, dirbo Seime jis neilgai, o jam atsi-statydinus į Seimą turi patekti pir-mas po brūkšnio partijos kandidatų sąrašė po rinkimų likęs Artūras Skar-džius. Taip, tai tas pats sociallibera-las-socialdemokratas-darbietis Skar-

džius, kurį nuo apkaltos 2018 m. iš-suko R. Karbauskio kompanija.

Priminsime: A. Skardžius buvo (ir yra?) įsipainiojęs į nedeklaruotus in-teresų konfliktus su Rusijos ir Balta-rusijos verslininkais energetikos srityje (gavo Rusijos banko „Belgaz-prombank“ paskolą, priešinosi SGD terminalo, turėjusio užtikrinti Lietu-vos energetinę nepriklausomybę nuo Rusijos, statyboms). Nekyla klau-simų, kam atstovaus toks žmogus, atsisėdęs į Seimo nario kėdę.

A. Guoga, 2014–2019 m. buvo Europos Parlamento narys, išrinktas Liberalų sąjūdžio, o artėjant 2020 m. Seimo rinkimams tapo Darbo parti-jos nariu ir kandidatu. Ir buvo iš-rinktas. Jei tikėsime jo paties kalbo-

mis, atsisakyti Seimo nario mandato jis nusprendęs todėl, kad „su „dar-biečiais“, anot jo, nebeįmanoma įgy-vendinti prieš Seimo rinkimus duotų pažadų visuomenei“. Labiausiai jam užkliuvo partijos savininko V. Uspas-kicho vaidmuo: „Darbo partijoje tik-rai yra padorių, protingų ir energin-gų žmonių. Tačiau šiandien jie visi yra tapę vieno asmens įkaitais. Bai-mė ir prisitaikėliškumas neleidžia jiems išsivaduoti“, – socialiniame tinkle „Facebook“ teigė A. Guoga.

Ką gi, pabūsime naivūs ir apsi-mesime, kad A. Guoga labai norėjo padėti Lietuvos žmonėms ir įvykdy-ti pažadus, tačiau kyla klausimas – negi A. Guoga nežinojo, kas yra Darbo partija ir kam ji priklauso?

Reikia būti naiviam, kad patikėtum pokerio žaidėjo trumparegiškumu!

Viešojoje erdvėje pasirodė infor-macijos, kad A. Guoga iš Seimo trau-kiasi dėl kitos priežasties – jis nenu-traukė ryšių su verslu, o pagal įstaty-mus, Seimo narys negali gauti kito atlyginimo, išskyrus Seimo nario...

Kaip bevartytum, prisiminus ro-mėnų posakį „kam naudinga“, atsa-kymas peršasi vienas – operacija prastumiant į Seimą galimai Krem-liaus įtakos agentą A. Skardžių – pavyko. Ak, tiesa, yra ir dar vienas papildomų minčių sukeliantis posa-kis – „pinigai nekvepia!“ Kas kas, bet verslininkai jį gerai žino!

Parengė Gintaras MARKEVIČIUS

Lietuvos siaubimas ir ekonominis engimas nuo 1794 metų

(atkelta iš 2 psl.)

Neatsitiktinai per 1905 m. revoliuciją svarbiausias valstiečių reikalavimas buvo panaikinti visus žemės pirkimo suvaržymus ir išperkamuosius mokesčius.

Leidimai steigti akcines bendroves, kredito įmones buvo duodami tik politiškai patikimiems asmenims. Patikimumas susietas su tautine ir religine priklausomybe. Visiems katalikams darytos kliūtys nuomoti malūnus, alaus ir spirito daryklas bei kitas įmones. Į lietuviškas gubernijas iš kitur atvykstantys pirkkliai 15 metų buvo atleidžiami nuo visų valstybinių mokesčių. Vietiniai pramoninkai mokėjo 1,5–3,4 punkto didesnius mokesčius negu Maskvos ir Peterburgo pramonės įmonės. Muitų politika stabdė ekonomikos augimą. 9-ajame dešimtmetyje įvedus diferencijuotus geležinkelio tarifus, grūdų atvežimas iš Rusijos centro į Baltijos uostus pasidarė pigesnis negu eksportas iš Lietuvos. Tai mažino mūsų žemdirbių išaugintų grūdų kainas ir pajamas, drauge sunkino mokesčių našta, kuri valstiečiams ir taip buvo 46 proc. didesnė negu Rusijoje.

L. Žeimantas išaiškino beprecedentį faktą: 1877 m. Kauno gubernijoje geležinkeliai nepriiminėjo krovinių, siųstų į Liepojos ir Rygos uostus. Šiame ruože prekyba buvo sustojusi, ji dirbtinai žlugdyta. M. Oginskis, Raseinių bajorai savo lėšomis atliko tyrimus ir skaičiavimus, kurie įrodė, kad vidaus rinkos plėtrai, geresniam susisiekimui su užsienio rinkomis reikalingas geležinkelis iki Kretingos ir atšaka Jonava, Ukmergė, Zarasai, Daugpilis. Anot Vaižganto, „ir kyšių davinėta, ir balius didesniems kunigaikščiams iškelta, – vis ne ir ne“ (Vaižgantas. Raštai. V., 1998, t. 9, p. 345).

Uždrausta ilgalaikės paskolos

Dėl draudimo bankams teikti ilgalaikes paskolas namų statybai daugiau nei 30 proc. pastato išlaidų ir kitų suvaržymų miestai augo lėtai, butai, ypač Vilniuje, buvo ankšti, labai jų stigo, nuoma buvo neįtikėtinai didelė. Lietuvoje surenkami mokesčiai faktiškai būdavo sunaudojami valdžios ir prievartos įstaiigoms finansuoti bei Rusijos reikmėms, o vietinei pramonei ir prekybai skiriami trupiniai (pavyzdžiui, 1913 m. Kauno gubernijoje 9193 rublių, nors mokesčių surinkta 11,8 mln. rublių!). Analogiškai ir bankai

Lietuvoje pirmenybiškai kreditavo rusų kolonistus–žemvaldžius, visiškai menkai rėmė vietos pramonę ir prekybą. Pavyzdžiui, 1892 m. sausio 1 d. Rusijos valstybinio banko Vilniaus skyrius iš turėtų 2,5 mln. rublių kredito išteklių pramonei ir prekybai tepaskolino 0,3 mln. rublių.

Panašiai elgėsi ir to banko Kauno skyrius. Tad krašte sukauptos didelės kredito išteklių sumos būdavo pervedamos į banko centrą Peterburge ir išskolinamos Rusijos įmonėms. 1892 m. sausio 1 d. į Peterburgą tik Vilniaus skyrius buvo pervedęs 3,7 mln. rublių. Be to, ten keliavo ir Lietuvoje surinktas auksas. Vien 1906 m. Vilniaus skyrius išsiuntė 900 tūkst. rublių aukso. Lietuvos verslininkai, žemdirbiai, negalėdami plačiau naudotis pigiomis Valstybinio, Valstiečių bankų paskolomis, būdavo verčiami brangiai skolintis iš privačių bankų ir palūkininkų. Todėl brango jų gaminamos prekės arba buvo nenaudinga imtis verslo, pralaimėdavo konkurenciją kitų gubernijų įmonėms.

Beatodairiškai kirsti miškai. Vien per 25 ikikarinius (Pirmojo pasaulinio karo) metus miškų plotai sumažėjo 20 proc., miškingumas – nuo 30 proc. (19 amžiaus viduryje) iki 20 proc. 1911 m. Kauno gubernijoje miškingumas tesiekė 16,6 proc.

Neleido lietuviams dirbti valstybinėse įstaigose

1864 m. caro nurodymu uždrausta lietuviams ir lenkams dirbti valstybinėse įstaigose. Diskriminuoti ir darbininkai: pavyzdžiui, jie nebuvo priimami Kauno tvirtovės darbams. Juos dirbo atvežtieji iš Rusijos. 1859 m. tiesiant Daugpilio–Kybartų geležinkelį, vien iš Smolensko gubernijos pasamdyta 6 tūkst. darbininkų.

Šitai buvo didinama bedarbystė Lietuvoje, darbingi žmonės verčiami ieškoti darbo imperijos platybėse ir nutautėti. Tad netenka stebėtis, jog 19 amžiaus pabaigoje lietuviškos gubernijos pagal pramonės išsivystymą buvo labiausiai atsilikusios imperijoje. Suprantama, kad šitai esant, negalėjo suklestėti kultūra, menas, švietimas, juolab kad, kaip minėta, neliko aukštosios mokyklos, mažai beliko gimnazijų, uždrausta lietuviška spauda.

Viso to neišgyveno nei Latvija, nei Estija. Be to, jose daug ankščiau negu mūsųose baudžiauninkams suteikta asmeninė laisvė.

Kviečiame!

LPKTS Patriotinių leidinių knygynėlyje (Laisvės al. 39, Kaune) galite įsigyti knygų tremties ir rezistencijos tematika, naujausius „Tremtinio“ numerius.

Sveikiname

Gražaus 70-ojo jubiliejaus proga sveikiname filialo narį Vytautą JAKELEVIČIŲ. Linkime geros sveikatos ir Dievo palaimos.

LPKTS Varėnos filialas

*Pati branda ir pats dienų gražumas,
Ir skubanti dienų tėkmė pilna prasmės.
Lai visos dienos būna džiaugsmo pilnos, šviesios,
Geros sveikatos linkim, laimės ir sėkmės.*

Sveikiname garbingo 75-ojo jubiliejaus proga Kazimierą STUOGĮ. Telydi Švč. Mergelės Marijos globa ir Aukščiausiojo palaima.

LPKTS Jurbarko filialas

Giedraičių mūšiui 100 metų

(atkelta iš 1 psl.)

Lenkija tikėjo vėl atgaivinti 1569 m. Liublino unijos sutartį. Nepaisant to, kad Lietuvos kariuomenė 1920 m. liepos 15 d. įžengė į Vilnių, tačiau nesėkmingai lietuviams susiklosčius Augustavo operacijai bei diplomatinei kovai Kalvarijos derybose, vis tik privertė lenkus priimti Suvalkų sutartį, kuri spalio 7 d. buvo pasirašyta, ir ji labiau priminė karų veiksmų paliaubas.

Šia sutartimi tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenės nustatyta demarkacijos linija, tačiau, kaip vėliau paaiškėjo, Lenkijos vadovai dar iki sutarties pasirašymo buvo paruošę Vilniaus užgrobimo planą.

1920 m. spalio 9 d. nepritardami Suvalkų sutarties nuostatoms, Lenkijos kariuomenės daliniai, vadovaujami gen. Liucijano Želigovskio, inscenizavo „maištą“ ir užėmė Vilnių. Želigovskininkams užėmus Vilnių, prieš armija toliau brovėsi į Lietuvos gilumą, siekdama priversti Kauno vyriausybę kapituliuoti ir susitaikyti su teritoriniais praradimais, o palankiai susiklosčius aplinkybėms susieti Lietuvą federaciniais saitais su Lenkijos valstybe. 1920 m. rudenį Giedraičių apylinkėse vyko permainingos kovos.

1920 m. lapkričio 21 d. Lietuvos kariuomenės vadas generolas Silvestras Žukauskas įsakė 2-ajam pėstininkų pulkui susitelkti Želvoje ir žygiuoti Giedraičių link. Kovos prie Šiupienių ir Bekupės dvarų privertė lenkus trauktis. Giedraičiai kelis kartus ėjo iš rankų į rankas. Prieš pat Giedraičius, Martiniškių ruože, lenkai paskutinį kartą pasipriešino. Pirmasis į Giedraičių miestelį įsiveržė Jonas Kuliešius su mokomosios kuopos kareivių būriu. Lietuvos kariams pavyko įvykdyti vado Silvestro Žukausko įsakymą – iki lapkričio 21-osios atsiimti L. Želigovskio kariuomenės užimtas teritorijas.

Į frontą atvykusi Tautų Sąjungos kontrolės komisija, kaip ir buvo tikėtasi, pareikalavo sustabdyti karų veiksmus esamose pozicijose. Kovos su L. Želigovskio kariuomene baigėsi. Lapkričio 21 d. kritišku valstybei metu Lietuvos kariuomenė po alinančių mūšių sustabdė lenkų puolimą ir apgynė Lietuvos valstybingumą. Kovų pabaigą vainikavo

nustatyta neutrali zona, kuri nuo 1923 m. pakeitė demarkacijos liniją, kuri galiojo iki 1939 m. rudens.

Lietuvos kariuomenės rezervo karių asociacijos (LKRKA) Kauno skyrius kartu su VŠĮ „Kauno tvirtovės parkas“ buvusiu direktoriumi prof. dr. Valdu Rakučiu daug metų bendradarbiauja, kad būtų įprasminama Giedraičių mūšių istorinė atmintis. 2020 m. Lietuvos kariuomenės vado gen. ltn. Valdemaro Rupšio iniciatyva buvo skirta lėšų paminklo, skirto Giedraičių mūšiams atminti, statybai. Lapkričio 21 d. minint istorinių įvykių šimtmetį, paminklas atidengtas istorinėje Giedraičių mūšio vietoje, privačioje žemės valdoje, priklausančioje dideliu Lietuvos ir šavo krašto patriotui Mindaugui Černiauskui. Prieigomis prie paminklo rūpinosi Molėtų rajono savivaldybė, vadovaujama mero Sauliaus Jauneikos.

Daug nematomo darbo nuveikė Giedraičių bendruomenės nariai ir seniūnas Vytautas Valansevičius. Atidengiant paminklą, jo papėdėje buvo padėta gėlių, o apie Giedraičių mūšio reikšmę prieš 100 metų bei dabartį kalbėjo Lietuvos kariuomenės vadas gen. ltn. Valdemaras Rupšys, Molėtų rajono meras S. Jauneika, Giedraičių seniūnas V. Valansevičius, paminklo autorius Džiugas Jurkūnas, karo istorikas, Lietuvos kariuomenės rezervo karių asociacijos Kauno skyriaus vadas Paulius Pacevičius. Tylos minute buvo pagerbti žuvusieji už Lietuvos nepriklausomybę.

Laikantis karinių tradicijų, nuaidėjo trys Krašto apsaugos savanorių pajėgų Didžiosios Kovos apygardos 8-osios rinktinės karių savanorių salvės, skirtos pergalei, visiems žuvusiems už Lietuvos nepriklausomybę ir Lietuvos kariuomenei.

1920 m. Lietuvos kariuomenė kritišku valstybei metu apgynė Lietuvos valstybingumą ir nors Vilniaus klausimas liko neišspręstas, būtent Lietuvos kariuomenė brėžė to meto politinį Lietuvos valstybės žemėlapi – kiek nuėjo Lietuvos kariuomenė, tiek turėjome Lietuvos.

Parengė
Gintautas TAMULAITIS,
Aleksandras VITKUS

Tikėjimo Nepriklausomybės atkūrimu etalonas

(atkelta iš 1 psl.)

Ji susitikinėjo su buvusiais tremtiniais, politiniais kaliniais, užrašinėjo prisiminimus, rinko nuotraukas ir eksponatus būsimam muziejui ir vadovavo klubo literatūrinei-istorinei sekcijai. 1988 m. rudenį kreipėsi į KGB Lietuvos skyrių su prašymu leisti susipažinti su archyvine medžiaga.

Prasmingi žingsniai, nulėmę tolesnį Birutės gyvenimo kelio pasirinkimą – Pirmasis tremtinių suvažiavimas 1988 m. spalio 29 d. Kauno sporto halėje.

Kaip LPS kandidatė, Birutė Nedzinskienė 1990 m. vasario 24 d. laimėjo rinkimus į Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą ir buvo vienintelė moteris, laimėjusi tuos rinkimus Kaune.

Po rinkimų B. Nedzinskienė patvirtino, kad dabar svarbiausia yra Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimas. Duodama interviu ji ištarė ir pranašiškus savo likimui žodžius: „Jaučiu didelį norą ieškoti teisybės“.

1990 m. kovo 11 d. dvyliktosios Aukščiausiosios Tarybos (AT) deputatai pasirašė Lietuvos Nepriklausomybės Atkūrimo Aktą. Savo parašą po juo padėjo ir Birutė Nedzinskienė.

Nepriklausomybės Akto pasirašymu viskas tik prasidėjo. Laisvę reikėjo ir apginti, ir įtvirtinti. Birutė tai darė negailėdama savęs: itin svarbi signatarės veikla Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos komisijoje KGB veiklai tirti. Sovietų sąjungai paskelbus blokadą ir žmonėms aukojant pinigus B. Nedzinskienė pasiūlė juos versti į auksą ir išvengti pinigų nuvertėjimo. Vyriausybei pradėjus kainų reformą ir 1991 m. sausio 8 d. „Jedinstvo“ bandant šturmuoti Parlamentą, Birutė išėjo raminti įsisiautėjusios minios. Ji buvo ir kruvinąją Sausio 13-ąją, o rugpjūčio mėn., Maskvoje prasidėjus pučui, Laikinajai gynybos vadovybei pateikė pasipriešinimo pučui planą.

Nors 1992 m. rinkimuose Sąjūdis pralaimėjo ir grįžo kairieji, Birutė ir toliau pasisakė spaudoje, kritikavo valdžią. Ryžtinga, drąsi nuomonė daug kam nepatiko. Sunkūs metai moterį alino – ji degė Lietuva ir sudegė negailestingai greitai. Signatarė mirė 1994 m. rugpjūčio 24 d., vos 38-erių. Palaidota Žemųjų Kaniūnų kapinėse Kaune.

2005 m. kovo 7 d. apdovanota Vyčio Kryžiaus ordino medaliu (po mirties).

Jėgas atidavė komisijoje KGB veiklai tirti

Paskutinis ir atsakingiausias Birutės Nedzinskienės darbo baras – veikla Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Komisijoje KGB veiklai tirti – ne tik skaudžiai atvėrė akis jai ir Lietuvai, bet ir buvo, matyt, tas lemiamas smūgis į jos nugarą. Smūgis, po kurio ji kėlėsi ir kėlėsi šiam darbui tęsti. Ši

veikla ją ir privertė mus palikti taip anksti, nebaigus labai svarbių jos pradėtų darbų. Nuolatiniu jos priekaištu bus be atsako likęs Birutės principingas reikalavimas reglamentuoti šios komisijos veiklą ir nenaudoti jos medžiagos politikoje, domėjimasis, kur dingo komisijos KGB veiklai tirti medžiaga, buvusi Aukščiausiojoje Taryboje.

1992 m. birželio 2 d. Aukščiausiojoje Taryboje svarstant Komisijos KGB veiklai Lietuvoje ištirti ataskaitą, B. Nedzinskienė ragino kuo skubiau Parlamente patvirtinti šios komisijos darbo reglamentą. Ji kalbėjo ir apie kitas rimtas problemas: „Mes neturime nacionalinio saugumo koncepcijos, mes taip pat neturime koncepcijos žmonių, bendradarbiavusių su KGB, atžvilgiu. Viskas yra aišku etatinių darbuotojų atžvilgiu, tačiau neaišku KGB agentūros atveju. Medžiaga nuo 1989 m. buvo pradėta gabenti į Rusiją ir ji yra Rusijoje. Ja gali naudotis kitos valstybės slaptosios tarnybos“.

Komisijos darbas Birutei kėlė didelį rūpestį. 1992 m. spalio mėn. ji vėl kalba apie šias problemas: „Iki šiol komisija neturi reglamento, todėl neaiški jos darbo tvarka, nenumatytos pirmininko ir narių pareigos bei atsakomybė, nėra joje ekspertų ir konsultantų. Dėl šių priežasčių kai kurie komisijos nariai gali daryti, ką nori, nes balsų persvara – dabartinės Sąjūdžio koalicijos pusėje“.

Ji ragino komisiją analizuoti KGB, kaip Lietuvos komunistų partijos įrankio, veiklą Lietuvoje, atskleisti slaptų KGB bendradarbių – informatorių tinklą bei jo poveikį visuomenei, o ne blaškytis tarp politinių simpatijų ir antipatijų. Birutės nuomone, komisija, užuot „lyg rūpestingas gydytojas nustačiusi sergančios Lietuvos visuomenės dalies diagnozę ir pasiūlusi galbūt karčius, bet ligoniui būtinus vaistus, pati užsikrėtė KGB virusu“. Darbas su agentūrine medžiaga ją įtikino, kad reikia įslaptinti užsiregistravusiųjų sąrašus, o paviešinusius užsiregistravusių buvusių agentų duomenis – bausti, kaip už valstybės paslapties atskleidimą.

Ryškiausi darbai

Stebėtinai greitai tais laikais buvo užregistruota organizacija politinių kalinių ir tremtinių klubas „Tremtinys“. Kitokia juridinė forma visuomeninei organizacijai buvo neįmanoma. Liepos 30 d. organizacija tapo legali. Birutė tapo klubo pirmąją sekretore ir leidinio „Tremtinys“ redaktore, archyvo vedėja ir muziejininke, o A. Butkevičius – klubo pirmininku ir judėjimo koordinatoriumi. Naujoji organizacija taip sparčiai plėtėsi, kad po pusmečio jau buvo įregistruotas 100 000-asis šios organizacijos narys. Kadangi Sąjūdis taip niekada ir nenustatė oficialios narystės, galima sakyti, kad buvusių tremtinių ir politinių kalinių judėjimas, turėdamas

griežtą organizacinę struktūrą ir narystę, tapo daugelio viešų Sąjūdžio renginių stuburu ir sumanymų vykdytoju.

Nuo pat pirmų organizacijos gimimo dienų kartu dirbo Kauno Sąjūdžio iniciatyvinės grupės nariai: Rolandas Paulauskas, Egidijus Klumbys, Aleksandras Ambrazevičius, Jurgis Oksas, Vidmantas Povilionis. Nors žiūrint iš šalies buvusių tremtinių ir politinių kalinių judėjimas galėjo atrodyti vien organizacine veikla ir istorinių duomenų rankiojimu, iš tikrųjų buvo sukurta tvirta organizacija. Atsirado liudininkų pasakojimai, straipsniai, daiktai, kaip, herojiniai pasakojimai apie kančią, pasipriešinimą, kovą ir meilę... Ryškiausiai įvykiais tapo 1941 m. birželio 14 d. masinių trėmimų minėjimas, išsiliejęs Lietuvoje į ištisinę mitingų bangą, Ribentropo–Molotovo pakto pasirašymo metinių rugpjūčio 23-ąją paminėjimas ir tremtinių bei politinių kalinių palaikų grąžinimo į Tėvynę akcija.

Palaikų grąžinimo akcija buvo pateikta visose to meto visuomenės informavimo priemonėse ne tik Lietuvoje, bet ir visos SSRS bei Vakarų žiniasklaidoje. 1989 m. tremtinių dainos, pasakojimai, pasisakymai televizijos ir radijo laidose dominavo tarp kitų informacinių pranešimų.

Stresas trikdė sveikatą

Netgi tokia detalė, kaip Trispalvė vėliava ant karstų, turėjo būti sumanyta ir įgyvendinta pasipriešinimo sąlygomis. Kaip prisimena A. Butkevičius: „Esu įsitikinęs, kad, jei ne Birutės energija ir talentas pareikalauti iš žmonių patriotinės pozicijos, muziejininkės patirtis ir kruopštumas, šis darbas nebūtų atliktas. Kalbėti apie Birutę, vien kaip apie gerą, nuoširdų ir puikų žmogų, nebūtų prasmės, jeigu nepapasakočiau apie tai, ką darėme, kaip supratome, kaip mąstėme ir motyvavome. Kiekviename atlikto darbo elemente yra jos minties, energijos, tikėjimo ir dvasios dalelė“.

Nuolatinės kelionės po Lietuvą telkiant bendražygius, steigiant tremtinių ir politinių kalinių organizacijas, chorus, rengiant įvairius susitikimus buvo virtęs varginančia rutina, tačiau įkurti buvusių tremtinių chorai, partizaninių dainų atlikėjai dominavo eteryje. Kasdieną reikėjo naujų faktų! 1989 m. buvo pradėti atkasinti KGB nužudytų ir pakelėse, šiukšlynuose bei užversuose šuliniuose palaidotų žmonių palaikai. Birutė, itin jautri ir emocionali, visus šiuos įvykius išgyveno labai asmeniškai. Nuolatinis stresas jau tada trikdė jos sveikatą.

Birutė Nedzinskienė kandidatavo Kauno miesto centre. Kaune nugalėjo vien Sąjūdžio deputatai. Laimėjus rinkimus pailsėti neteko. Pradėti vidiniai debatai dėl tolimesnių politinių veiksmų. Kauno Sąjūdžio kandidatai reikalavo neatidėliojant

skelbti Nepriklausomos valstybės atkūrimą. Buvo nepaprastai sudėtingas laikas, kupinas įvairiausių išpuolių, intrigu.

B. Nedzinskienė sunkiai išgyveno šias intrigas. Jos kovos už Tėvynės laisvę idealas nesiderino su užkulisinių peštynių, sąjungų ir išdavysčių metodais, bet taip pat ji gerai suvokė, kad valdžia yra būtinas instrumentas savai valstybei sukurti.

Sausio mėnesio įvykių metu Birutė įstojo į Krašto apsaugos savanorių gretas. Vykdamas psichologinės gynybos programą, buvo siekta, kad SSRS kariškiai atsisakytų dalyvauti karo veiksmuose prieš civilius. B. Nedzinskienė buvo nepakeičiama talkininkė. Puikios oratoriaus savybės, laisvai vartojama literatūrinė rusų kalba, kunkuliuojanti emocija paversdavo ją atpažįstamu iš revoliucinių kino filmų ir literatūros tipažu. Kariškiams jos kalbos buvo įtaigios, ore jau tvyrojo būsimų politinių pokyčių nuotaika ir laukimas. Birutė buvo jų šauklys ir pranašas. Afganistano kare dalyvavę tarybiniai karininkai su neslepianu pavydu sakydavo: „Na, jeigu ir pas mus Rusijoje atsirastų tokių moterų, gal kas ir pasikeistų...“

1991 m. rugpjūčio mėn. pučo įvykius Birutė Nedzinskienė pasitiko visapusiškai ir nuosekliai ruošdamasi pagrindžio veiklai.

Pakirto liga

Pralaimėtas pučas Maskvoje, SSRS suirimas stumtelėjo Nepriklausomybės reikalą taip sparčiai, kad teko operatyviai ir greitai reorganizuoti savo struktūras iš pagrindinio pasipriešinimo formuočių į valstybinių užduočių vykdytojus. Krašto apsaugos sistemai teko perimti SSRS KGB objektus ir archyvus. Birutė iš karto įsijungė į šį darbą. Vėliau ji tapo valstybinės komisijos darbu su KGB archyvais varomąja jėga. Dažnai ji išgyvendavo skaudžius nusivylimus, aptikusi buvusių bendražygių vardus KGB bendradarbių sąrašuose. Šis darbas sunkė jos jėgas, alino, bet ir traukė lyg magnetas. Birutė dažnai pasakodavo radusi KGB archyvuose jai žinomų pokario metų kovų istorijų tęsinius, herojų likimų aprašymus.

Birutė Nedzinskienė atėjo dirbti į KAM sekretoriatą ir ėmėsi vadovauti ministerijos archyvui. Alinantis darbas, išgyvenimai 1993 m. Birutei tapo lemtingi užklupus klastingai ligai. Tačiau ji nepripažino savo negalios ir tęsė darbus iki liga visiškai pakirto jos jėgas.

Liga plėtojosi ir Birutė vis labiau silpo. Ji vis dar atvažiuodavo į Vilnių, siekė dalyvauti politinėje ir visuomeninėje veikloje. Kaip žmogus, jaučiantis laiko vertę, buvo reikli ir nesileidžianti į kompromisus.

Paskutiniuosius gyvenimo metus susidraugavo su signatare Vidmante Jasukaityte.

(keliamą į 7 psl.)

Lietuvos kariuomenės kūrėjas savanoris Liudvikas Stanišauskas

Gintaras LUČINSKAS

Mano prosenelio Liudviko tėvai Ona Butėnaitė ir Simonas Stašauskas susituokė 1881 m. sausio 18 d. Alytaus apskrityje, Alovės parapijos bažnyčioje. Santuokos akte nurodyta, kad Simonas Stašauskas yra iš Geisčiūnų palivarko, Nemunaičio parapijos. Jam 21-eri metai, tėvai kilę iš valstiečių – Pranas Stašauskas ir Petronėlė Danevičiūtė.

Galima manyti, kad S. Stašauskas buvo atvykęs iš Užnemunės, juolab kad Stašauskų pavardė dešinėje Nemuno pusėje užtinkama tik prie Trakų, o Užnemunėje – Seirijų, Metelių ir Miroslovo valsčiuose, taigi visai netoli Nemunaičio ir Alovės parapijų.

Liudvikas Stašauskas gimė 1890 m. birželio 5 d. Alytaus aps., Alovės valsč., Butrimiškių k., neturtingų ūkininkų šeimoje. Turėjo 4 seseris: Ieva (1882 m. kovo 6 d. – ?). 1907 m. spalio mėn. ji emigravo (1907 m. spalio 5 d. iš Vokietijos Brėmeno uosto išplaukė laivu „Barbarossa“, o Niujorką pasiekė spalio 16 d.) į Jungtines Amerikos Valstijas. Kada ji ištekėjo ar mirė – duomenų nepavyko rasti. Eleonora, Anelė ir Marija Stašauskaitės palaidotos Butrimiškių k. kapinėse.

Iš Stašausko tapo Stanišausku

Iki 1913 m. pavardė visuose dokumentuose buvo rašoma Stašauskai, tačiau 1913 m. lapkričio 21 d. dokumente, susijusiame su žemės nuosavybe, pavardė jau nurodoma dviguba: Ona Stašauskienė-Stanišauskienė. 1916 m. Liudviko santuokos akto įrašė ir visuose vėlesniuose dokumentuose pavardė jau rašoma – Stanišauskas. Šiandien galima tik spėlioti, kokios buvo pavardės pakeitimo priežastys: rašiusių valdininkų aplaidumas, neatidumas ar pan.

Kaip žinoma, sąlygos tam buvo palankios: asmens ir kiti dokumentai tuo metu buvo rašomi ne lietuvių kalba, dažniausiai lietuvių kalbos nemokančių ar mažai ją mokančių asmenų. Yra žinoma, kad dėl panašių priežasčių iškreipta nemažai lietuvių pavardžių. Abu pavardės variantai – Stašauskas ir Stanišauskas – vertinant juos kalbiniu požiūriu, yra tos pačios kilmės: kilę iš krikščioniško vardo Stanislovas, gramatikos prasme abu lenkiškos darybos.

Pagal žmonių pasakojimus Liudvikas Stanišauskas buvo neraštingas, eidavo dirbti pas turtingesnius apylinkės ūkininkus ir į Butrimiškių dvarą (Alovės valsč.), nes tėvai turėjo tik 3 dešimtaines žemės ir gyveno neturtingai. Trobą turėjo dūminę, kartu su tvarteliu, kluoną nemažą, bet jo sienos iš plonų rąstelių. 1911 m., sulaukęs šaukiamojo amžiaus, Liudvikas į Rusijos kariuomenę nepaimtas. Tikėtina, kad pasinaudojo naujokų šaukimo lengvata vieninteliam sūnui šeimoje, kuris pasenus tėvui tapsiąs šeimos maitintoju (tėvas tuo metu turėjo apie 50 metų ir tų laikų supratimu pagal metus jau buvo nedarbingas),

1-o pėstininkų pulko kariai Alytuje, 1919 m. kovo mėnesį

bet kuriantis nepriklausomai Lietuvai į kariuomenę išėjo savanoriu.

1916 m. liepos 26 d. Liudvikas Stanišauskas susituokė su ūkininkų dukterimi Ieva Sabaityte, kilusia iš Alytaus aps., Butrimonių valsč., Klydžionių k. (Pivašiūnų parapijos).

1918 m. spalio 25 d. jiems gimė sūnus Vincas (mirė 1978 m.), kurio gimimo vieta taip pat nurodytas Klydžionių kaimas.

Reikėjo skubiai kurti kariuomenę

1918 m. vasario 16 d. atkūrus nepriklausomą Lietuvą, jaunai valstybei karo pavojus grėsė iš visų pusių, nes kaimyninės šalys – sovietų Rusija, Vokietija, Lenkija – turėjo grobiškų siekių. Reikėjo skubiai kurti kariuomenę. Gruodžio mėn. sovietų Rusijos Raudonosios armijos kariuomenės pajėgos ėmė artėti prie Lietuvos. Gruodžio 29 d. Lietuvos Vyriausybė paskelbė atsisaukimą į tautą, kviečiantį Lietuvos piliečius stoti savanoriais į kariuomenę ir ginti Lietuvos laisvę.

Buvo pažadėta, kad Lietuvos Vyriausybė duos kiekvienam savanoriui išlaikymą ir 100 markių algos mėnesiui. Be to, kiekvieno savanorio šeimynai, savanorio išlaikomai, mokės kas mėnesį po 50 markių.

1919 m. sausio 2 d. Lietuvos Vyriausybė iš Vilniaus persikėlė į Kauną. Kaunas tapo laikinąja Lietuvos sostine.

1918 m. gruodžio 18 d. iš Vilniaus į Alytų atsikėlė 1-asis pėst. pulkas. Pulku vadovavo krn. Jonas Galvydis-Bykauskas. Jame tarnavo 25 karininkai, 3 karo valdininkai, 1 karo gydytojas ir 32 kareiviai. Alytuje pulkas užėmė medines kareivines dešiniajame Nemuno krante. Nuo gruodžio 21 d. pulko karininkus siuntė į Dzūkijos parapijas, kad paragintų jaunimą stoti į Lietuvos krašto apsaugą. Pulko įsakymu Nr. 15 rinkti savanorius Alytaus apskrityje pasiųsti šie karininkai: Juozas Šulga –

Merkinės ir Perlojos valsč., Juozas Tumas – Alovės ir Nemunaičio valsč., Pranas Černiauskas – Daugų ir Nedzingės valsč. Pulko įsakymu Nr. 19, gruodžio 24 d. vėl buvo siunčiami rinkti savanorius šie karininkai: Kazimieras Ladyga – Daugų valsč., Antanas Žemaitis – Punios valsč., J. Tumas – Merkinės valsč., Silvestras Skimundris – Valkininkų valsč., Zigmantas Talevičius – Jiezno valsč., karo gydytojas Janilionis – Alytaus valsč. Platinti tokie atsisaukimai:

„Piliečiai! Kiekvienas iš Jūsų žinot, koks yra dabar svarbus laikas mūsų Tėvynei, žinot, kad nepriklausomybė mūsų Tėvynės dar tik ant popieriaus, žinot gerai svetimų globą – lenkų, rusų ir vokiečių, žinot gerai, kad mūsų globėjai rūpinasi visokiais būdais mus nuskriausti ir dargi išrauti iš širdžių mūsų meilę brangios Lietuvos Tėvynės, niekino viską, kas buvo mūsų, taigi turime progą pasiliuosuoti iš vergijos pančių, stokim į darbą visi ir kiek galėdami prisidėkime darbu ir rankomis, atstatymui Lietuvos Tėvynės...“

Pulkas pradėjo sparčiai augti, nes savanoriai į Alytų pradėjo eiti dideliais būriais: gruodžio 27 d. atvyko 51 savanoris, 28 d. – 29 savanoriai, 29 d. – 55 savanoriai, 30 d. – 50 savanorių, 31 d. – 73 savanoriai, 1919 m. sausio 1 d. – 46 savanoriai; ir toliau kasdien atvykdavo nemažomis grupelėmis.

1919 m. Liudvikas tapo savanoriu

1918 m. gruodžio 31 d. krn. J. Galvydis-Bykauskas paskirtas Karo mokyklos viršininku ir išvyko į Kauną. Jį pakeitė krn. K. Ladyga, o nuo 1919 m. vasario 4 d. 1-ajam pėst. pulku vadovavo krn. Antanas Juozapavičius (laikiniai einantis pulko vado pareigas), iki tol buvęs pulko vado padėjėju.

L. Stanišauskas 1919 m. sausio 6 d. Alytuje savanoriu įstojo į 1-ąjį

pėst. pulką ir buvo paskirtas į 5-ąją kuopą. Tą dieną dar 13 vyrų pasiryžo ginti Tėvynę ir tapo savanoriais.

Naujokus skubiai mokė karinių dalykų. Trūko aprangos ir maisto, ginklus turėjo rusiškus, 1891 m. sistemos šautuvus be durtuvų, jiems trūko šovinių. Dauguma kareivių dėvėjo ne batus, o klumpes ir nagines. Tik vasario pradžioje gauta kareiviškų batų, o vietos kepurininkas pasiuvo kariams apie 800 kepurėlių su geltonais lankeliais. Savanoriai nešiojo ant kairės rankovės, virš alkūnės, tautiškų spalvų trikampus.

Kareivio maisto davinys palaipsniui keitėsi (didėjo), tačiau 1919 m. sausio 1–24 d. faktinį davinį sudarė: duona – 820 g, mėsa (jautiena, kiauliena, konservai, silkė ir žuvis) – 205 g, riebalai (lašiniai, taukai, sviestas, aliejus) – 43 g, kruopos (taip pat ir žirniai, pupelės, lęšiai) – 136 g, bulvės – 205 g, daržovės (kopūstai, burokai, kručakai) – 205 g, druska – 43 g, miltai (kvietiniai, ruginiai, miežiniai, žirniniai) – 17 g, svogūnai – 9 g, pipirai – 0,8 g, kava ir arbata – 2 g, cukrus (sacharinas, marmeladas) – 21 g. Pieno ir kiaušinių kiekiai tiek maži, kad daviniui neturėjo jokios reikšmės.

Alytuje stovėjo ir Vokietijos kariuomenės įgula: 169 apsaugos brigados 14-asis savanorių pėstininkų batalionas, husarų eskadronas ir artilerijos brigada – 4 baterijos, po 4 pabūklus kiekvienoje. Vokiečių kareiviai laikė užėmę kareivines kairiajame Nemuno krante. Jų dalys buvo mažos ir nedrausmingos. Tarp lietuvių ir vokiečių vyravo įtempti santykiai, nes vokiečių kareiviai savivaliavo, plėšikavo ir skriaudė gyventojus.

1919 m. vasario pradžioje 1-ajame pėst. pulke jau tarnavo apie 600 savanorių. 1-ajame batalione buvo 1-oji ir 2-oji kuopos bei kulkosvaidžių kuopa. Batalionui vadovavo krn. Ignas Musteikis. Kulkosvaidžių kuopa turėjo du sunkiuosius kulkosvaidžius. 2-ąjį batalioną sudarė 5-oji, 6-oji ir 7-oji kuopos. Kulkosvaidžių neturėjo. Batalionui vadovavo krn. Pranas Tamašauskas; 5-osios kuopos vadas – krn. Vladas Skorupskis. 1-oji, 2-oji, 5-oji ir 6-oji kuopos buvo maždaug vienodo pajėgumo – apie 80–90 kareivių kiekvienoje. 7-oji kuopa buvo dar tik formuojama, turėjo apie 30 neapmokytų ir neginkluotų savanorių. Dar buvo apie 30 savanorių mokomoji komanda, ryšių būrys ir ūkio kuopa. Pulko dešiniajame sparne sargybą ėjo vokiečių kariai. Krn. Petro Genio vadovaujama 1-oji kuopa saugojo barą Švobiškės–Doman-tonys–Venciūnai. Krn. A. Žemaičio vadovaujama 2-ajai kuopai vasario 9 d. išvykus į Prienų–Jiezno kovos barą, pulke beliko tinkamos kauty-nėms tik 1-oji, 5-oji ir 6-oji kuopos.

(Bus daugiau)

Tikėjimo Nepriklausomybės atkūrimu etalonas

(atkelta iš 5 psl.)

Birutė dažnai gyvendavo jos namuose, V. Jasukaitytė ją slaugė ir paskutinėmis dienomis ligoninėje.

Birutė Nedzinskienė iki paskutinės akimirkos nesusitaikė su lemtimi. Ji neakivaizdiniu būdu studijavo VU Teisės fakultete ir net būdama sunkios būklės – mokėsi.

„Aš pati save sudeginau...“ – tai buvo paskutinėmis dienomis prieš mirtį išstarti Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarės Birutės Šiaulytės-Nedzinskienės žodžiai.

Paskutinieji keturi Birutės Nedzinskienės vieši laišakai tuometinei Lietuvos valdžiai yra jos testamentas Lietuvai. Šie laišakai šiandien aktualūs kaip niekad. Jais Birutė Nedzinskienė visus kvietė gyventi atsakingai ir be veidmainystės. Šie laišakai parašyti žmogaus, žinojusio, kad gyvena paskutiniąsias savo dienas šioje žemėje, norėjusio spėti pasakyti tai, kas labai svarbu. Pasakyti tai, ką būtinai turi žinoti visi.

Birutė turėjo labai artimą seserį, puikų, ją suprantantį vyrą gydytoją ir dukterį Ugnę, tačiau motinos mirtis liko neužgyjanti. Motinos ir dukters santykį visam laikui nulėmė Intos lageris, kur Birutės tėvus sutuokė šviesios atminties monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas. Vargas, tėvynės ilgesys, kelionė traukiniu per Rusiją į Lietuvą pas gimines,

kur ji viena, nedidelė mergaitė, sugebėdavo atvažiuoti ir grįžti, – visa tai neišardomai stiprino motinos-dukters santykį.

Jau ligos patale B. Nedzinskienė, kiek atgavusi jėgas, pradėjo rašyti į spaudą – jos politinė įvykių analizė labiausiai atsispindi „Lietuvos ryte“ išspausdintuose keturiuose straipsniuose, kurie vadinosi atvirais laiškais Generaliniam prokurorui. Ji matė, kaip klaidinami Lietuvos žmonės, kaip manipuluojama jų jausmais ir nuotaikomis, kaip meistriskai priešais padaromi tie, kurie nepataikaudami politinei konjunktūrai siekia tiesos. Jai reikėjo tobulo pasaulio. Ji troško tobulinti mūsų visų gyvenimą ir tikėjo, jog tame pašaukime turės daug bendraminčių. Ir svarbiausia jai buvo Tiesa.

2020 m., minint Birutės Nedzinskienės 65 metų gimimo sukaktį, pristatytas filmas „Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarė Birutė Nedzinskienė“. Filmo kūrėjai – Leonas Glinskis ir Regina Staniulienė.

Visi, kas pažinojo nepailstamą kovotoją, turėtų prisiminti žodžius: „Kad pradėtume mokytis svarbiausią pamoką – mažos tautos žmonės turi išmokti mylėti vienas kitą, vertinti, gerbti ir tikėti vienas kitu“. Kaip tikėjo Birutė Nedzinskienė.

Parengė Dalia POŠKIENĖ

Užjaučiame

Amžinojo poilsio iškeliavus Krasnojarsko sr. Kazačensko r. buvusiai tremtinei Elenai Masytei-Variakojenei (1943–2021), nuoširdžiai užjaučiame dukterį Ligitą, sūnų Irmantą, brolių Alfonsą, jų šeimas, visus artimuosius.

Tikėjimas amžinu gyvenimu tesuteikia giminėms ir artimiesiems stiprybės.

LPKTS Rokiškio filialas

Petras Jonikas 1941–2021

Gimė Jurbarko r., Kubiliškės k., pasiturinčių ūkininkų šeimoje. Augo dviese su seserimi. Dvejų metų liko našlaitis. Šeima nenorėjo skaldyti ūkio, todėl mama ištekėjo už tėvo brolio. Dėl ryšio su partizanais šeima buvo įtraukta į tremiamųjų sąrašą, bet buvo įspėti ir spėjo pasislėpti. Slapstėsi Pagėgiuose ir Jurbarko pas gimines. Po trejų metų šeima grįžo į savo išdraskytą ūkį. Petras dirbo visą laiką kolūkio vairuotoju. Buvo draugiškas, be galo darbštus, pasiryžęs ateiti visada į pagalbą. Neakivaizdžiai baigė vidurinę mokyklą. Vedė. Su žmona Irena augino du sūnus. Palaidotas Varlaukio kapinėse.

Nuoširdžiai užjaučiame žmoną, vaikus su šeimomis ir artimuosius.

LPKTS Jurbarko filialas

Ilsėkitės ramybėje

Julija Kučytė-Petrauskienė 1926–2020

Nuo 1948 m. Julija buvo kalinama Komijoje, vėliau Vorkutos lageryje, dirbo plytų fabrike. Kalėjime – kaltinimai, žiaurūs tardymai, teismas, lageryje – sunkus ir alinantis darbas, nepakeliamos gyvenimo sąlygos, prastas maistas alino jaunos merginos sveikatą, tačiau didžiulis noras išgyventi, pamatyti tėvynę, viltis sugrįžti suteikdavo jėgų. 1956 m. Julija buvo išleista iš lagerio, tačiau iki namų dar buvo likę ketveri metai tremties. Tik vienas Dievas žino, kaip atlaikė, iškentėjo, nepalūžo, neprarado tikėjimo ir vilties tokia jauna ir trapi mergina. 1960 m. Julija grįžo į Lietuvą, sukūrė šeimą, susilaukė sūnaus. Sulaukė anūkų. Bet likimas neleido ilgai džiaugtis laime. Anksti iš gyvenimo pasitraukė Julijos vyras, o vienintelį sūnų pasiglemžė staigi mirtis. Net ir po baisiausių išbandymų J. Petrauskienė išliko be galo mylinti Tėvynę, aktyvi kovotoja už Lietuvos laisvę. Dar Sąjūdžio metais įsijungusi į buvusių politinių kalinių ir tremtinių chorą „Likimai“, jame dainavo apie 25 metus. Nuoširdi ir užjaučianti, mylinti ir gerbianti savo likimo brolius ir seseris, tokią mes prisiminsime mieląją Juliją.

TS-LKD PKTF Panevėžio skyrius

Steponas Česlovas Strodomskis 1948–2021

Gimė Šilalės r., Tūjainių k., pasiturinčių ūkininkų šeimoje. 1951 m. tėteli žuvus nelaimingo atsitikimo metu (stribai su mašina kliudė važiuojant dviračiu), visa šeima kaip partizanų ryšininkų buvo ištremta į Irkutsko r. Taišetą. Grįžo 1956 m. Baigęs Kauno medicinos institutą, 1974 m. jis atvyko dirbti į Eržvilką. Čia vedė, užaugino vaikus. Visada buvo aktyvus ir pilietiškas. Jurbarko rajono istorijoje išliks ne tik kaip medikas, bet ir kaip aktyvus visuomeniškas žmogus. Nuo pat Sąjūdžio įsikūrimo jis buvo keletą kadencijų išrinktas į rajono tarybą. Drauge su dar penkiais buvusiais tremtiniais įkūrė Jurbarko rajono politinių kalinių ir tremtinių filialą. Palaidotas Eržvilko kapinėse.

Nuoširdžiai užjaučiame žmoną, vaikus su šeimomis ir visus artimuosius.

LPKTS Jurbarko filialas

Aldona Toleikė 1948–2020

Gimė Švėkšnos Vilkenų malūnininko Kazimiero ir Palmyros Toleikių šeimoje. Buvo vyriausioji. Tėvai išugdė didelį Aldonos darbštumą, pareigingumą, mokėjimą užjausti artimą. Ne viename LPKTS laikraščio „Tremtinys“ numeryje, knygoje tremties tematika, žurnale „Voruta“, Šilutės ir kitų rajonų laikraščiuose galėdavome skaityti profesionaliai paruoštus Aldonos straipsnius, reportažus iš LPKTS renginių ir kitomis progomis. Aldona mėgo fotografuoti. Užfiksavo ne vieną brangią ir įsimintiną buvusių tremtinių gyvenimo akimirką. Yra surengusi ne vieną fotografijų tremties tematika parodą Šilutės bibliotekoje, buvusių tremtinių renginiuose. Aldona ne kartą apdovanota LPKTS padėkos raštais. Žinome, kad daug Aldonos sumanymų, darbų liko nepadaryta. Buvusiems tremtiniais ir visiems ją pažinojusiems, truks jos nuoširdaus bendravimo, užuojautos, šiltų straipsnių spaudoje ir paprasčiausio buvimo greta. Palaidota Švėkšnos kapinėse.

Nuoširdžiai užjaučiame brolius ir seserį, artimuosius. Tebus lengva, Tau, mylima Aldona, Lietuvos žemelė.

LPKTS Šilutės filialas

Tremtinys ISSN 2029-509X
www.lpkts.lt

Leidėjas Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga

Įmonės kodas 300032645

Ats. sąsk. Nr. LT18 7044 0600 0425 8365 AB „SEB“ bankas

Adresas: Laisvės al. 39, 44309 Kaunas,
Tel. (8 37) 323 204, 8 667 39218

Savaitraščio vadovė Audronė Kaminskienė
Techninė redaktorė Vesta Milerienė

El. p. tremtinys.redakcija@gmail.com

2 spaudos lankai. Tiražas 1100 egz. Kaina 0,90 euro.

Spausdino spaustuvė UAB „Morkūnas ir Ko“,
Draugystės g. 17, Kaunas

Projektas „Lietuvos Laisvės kovų, tremties ir tautos netekčių atspindžiai“ ir „Istorija be „baltų dėmių“ remia (2021 m. skirtu 14000 eurų)

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

(atkelta iš 1 psl.)

1923 m. minimi treji Klūsai: kaimas (10 sodybų, 72 gyventojai) ir du vienkiemiai (3 sodybos, 27 gyventojai). Klūsai į vienkiemius išskirstyti 1938 m. 1947 m. kaime buvo 15 sodybų, 63 gyventojai.

Atslinkus antrajai sovietų okupacijai, kaimo vyrai priešinosi ginklų. Kartu su Palomenės, Dubelių, Svirplionių, Pazaliesės, Mackūnų, Medinų kaimų vyrais jie sudarė Perkūno būrį. Perkūno slapyvardį turėjo Pranas Jaromskas iš Dubelių. Partizaniniame kare du Klūsų kaimo vyrai žuvo, dar du buvo įkalinti. 1945 m. įkalinti ir trys jų rėmėjai. Ištremiti į Sibirą 17 kaimo gyventojų: Dzimidavičiai, Baurai, Grendos, Griesiai, Pilipavičiai. Tad nesunku paskaičiuoti, kad iš beveik šimto kaimo gyventojų ketvirtadalis jų žuvo, buvo įkalinti ar ištremiti į Sibirą.

Pasirinko Smarkuolio slapyvardį

Stanislovas ir Zuzana Grendai turėjo nedidelį ūkį. Stasys šeimoje buvo vyriausiasis, gimęs 1921 m., augo su seserimi ir dviem broliais. Kai 1944 m. vasarą sovietų kareiviai sugrįžo į Lietuvą, karas dar nebuvo pasibaigęs, buvo paskelbta visuotinė Lietuvos vyrų mobilizacija. Ši prievolė Grendų šeimoje liėtė tik Stasį. Vaikinas pasiryžo kovoti savam krašte, pradėjo slapstyti.

Greitai apylinkėse pradėjo veikti Prano Jaromsko-Perkūno partizanų būrys. Kartu su Stasiu Grenda, pasirinkusiu Smarkuolio slapyvardį, veikė partizanai Jonas Ožeraitis-Vaidotas, broliai Dzimidavičiai – Pranas-Punktukas ir Antanas-Riteris, Jonas Stankevičius-Lašas, Pranas Stanislauskas-Patrimpas, Jokūbas Sidaras-Tarzanas, Bronius Lukauskas-Lokys ir daug kitų.

Tai buvo sunkus metas: partizanams beveik kiekvieną savaitę teko susidurti su sovietų baudėjais ir sribais. Atmintinas mūšis su kareiviais vyko Romato miške, kai žuvo partizanai A. Dzimidavičius-Riteris ir J. Stankevičius-Lašas.

Pas Griesius Klūsų kaimo sodyboje dažnai lankydavosi partizanai. Čia jie gaudavo maisto, nusi-prausdavo, pasikeisdavo apatinius drabužius.

Partizanas Vaclovas Vaicekauskas man yra pasakojęs, kad Prano Jaromsko-Perkūno kovotojas Kazimieras Griesius-Pikuolis (1915–1945) iš Klūsų buvo augalotas, stiprus ir drąsus vyras. Buvo tarnavęs Lietuvos kariuomenėje. Su žmona Jadvyga augino mažamečius vaikus. Sako, užpultas jis galėjo susidoroti ir su trimis vyrais. Tą dieną jis grįžo namo, nešėsi granatų, naganą ir automatą. Priėjęs prie Grendų sodybos, nutarė užėiti, tad automatą trumpam pasidėjo į šalia augantį krūmą. Tačiau troboje jo laukė penkių sribų pasala. Į sribų šūkius pasiduoti Kazimieras atsakė naganą

šūviais. Su sribais tarsi susitvarkė, tačiau jau nutolus nuo sodybos, besitraukiant prie Antanaičių miško į Belapetravičių namus, buvo sužeistas.

Pasiryžę nepasiduoti

Partizanas Pranas Čėsna irgi gerai prisiminė tuos 1945 m. pavasario įvykius Klūsų kaime. Sakė, partizanas iš nagano šovė į sribą, tačiau kulka pataikė į šautuvo buožę. Smogdamas apsvaigino jį puolusį kitą sribą Evdokimą Borodkiną, atėmė šautuvą ir traukėsi, tačiau Antanaičių miško pakraštyje jį pakirto sribų kulkos. Jam peršovė krūtinę ir ranką. Nematydamas išėties, partizanas susisprogdino. Kad sribai jo nepažintų, pasidėjo granatą prie galvos...

Pasalą surengė ir į partizaną šaudė Kaišiadorių sribai E., I., A. Borodina, A. Nikitinas ir I. Griesius. Sumaitotą kūną sribai paliko pamiškėje, tad Prano sesuo Stefanija Kasparienė sugebėjo jį slapta išsi-vežti ir palaidoti Navasodu kapinėse. Po vyro žūties Jadvyga Griesienė su mažamečiais vaikais buvo perplukdyta per Nerį ir kelis metus slapstėsi daugelyje Lietuvos kaimų, dirbdavo pas žmones įvairiausių darbų, už tai gaudavo maisto ir nakvynę.

Po šio mūšio buvo suimta ir trumpam įkalinta sodybos šeimininkė Zuzana Grendienė. Jos vyrui Stanislovui pavyko pasislėpti, o jai viską neigiant, pavyko išsiginti.

1947 m. būryje liko šeši partizanai, kai spalio 21 d. Svilonių kaime, Karmėlavos valsčiuje, žuvo Didžiosios Kovos apygardos 6-ojo bataliono, veikusio Rumšiškių, Palemono, Karmėlavos valsčiuose, kitose pakaunės vietose, vadas Klemensas Gurskis. Netrukus po vado žūties partizanai telkėsi Pravieniškių-Pašulių miške, Rumšiškių valsčiuje, prie Nadiejos upelio. Buvo vieningi, pasiryžę nepasiduoti. Patys išsirinko naują būrio vadą J. Ožeraitį-Vaidotą. Stovykloje tada buvo septyni partizanai: Vaidotas, Drebulė su Rūta, Juozas ir Vincas Čiurinskai, Stasys Grenda-Smarkuolis. Prie jų glaudėsi ir Jonas Černiauskas iš Užtakų k., Rumšiškių valsč. Tada nedaug kas žinojo, kad jis – bataliono vadas, nes buvo tik saujelė kovotojų, ne daugiau kaip būrys.

Tą 1947-ųjų vasarą dingio būrio vadas P. Jaromskas-Perkūnas, partizanai B. Lukauskas-Lokys, P. Stanislauskas-Patrimpas ir J. Sidaras-Tarzanas. Jie „legalizavosi“ su padirbtais dokumentais, tačiau tai buvo taip vadinamojo „Vilniaus Centro“ ir jo vadovo MGB agento Juozo Markulio-„Erelio“ klasta. Visi kovotojai greitai buvo suimti ir nuteisti ilgus metus kalėti. Tad tų metų spalį būryje gyvi liko tik J. Ožeraitis-Vaidotas ir S. Grenda-Smarkuolis. Tačiau greitai į būrį atėjo naujos pajėgos: Pranas Ulozas-Bevardis, Vincas Čiurinskas-Šermukšnis, pritapo Anelė Šarkūnienė-Drebulė ir Salomėja Piliponytė-Rūta. Sustiprėjusiam partizanų būriui pradėjo vadovauti J. Ožeraitis-Vaidotas. Partizanai savo veiklą perkėlė arčiau Kauno.

Netikėti šūviai

1948 m. beveik visa Didžiosios Kovos partizanų apygarda jau buvo paleista, tai yra be vadovybės. J. Ožeraičio būriui neliko nieko kito, kaip ieškoti prieglobsčio Rumšiškių valsčiaus miškuose ir pamiškių kaimuose. Rugpjūčio mėn. prasidėjo smarkūs sovietų kareivių siautėjimai, tad J. Ožeraitis-Vaidotas, P. Ulozas-Bevardis, S. Grenda-Smarkuolis ir S. Piliponytė-Rūta nuvyko į prie Kėdainių kovojusį Keršio partizanų būrį. Po kelių dienų grįžtant atgal, užsuko į Užsalių kaimą pas ūkininką pavalgyti. Smarkuolis, Bevardis ir Rūta stovėjo toliau, o Vaidotas pabeldė į duris.

Pasitiko šūviais iš medžioklinio šautuvo. Vyras ėmė atsišaudyti, tačiau sužeidė abi Vaidoto rankas. Surinkę ginklus, nubėgo pas kaimyną, pakinkė arklį, prikrovė į vežimą šiaudų ir parvežė Vaidotą į jo tėviškę Užtakų k. prie Rumšiškių, kur buvo bunkeris ir laukė kiti partizanai.

Rytą Rūta nuėjo į Neveronis pas Alfonsą Gurską, o su juo Kaune susirado medicinos seserį, kuri davė tvarsliaivos ir vaistų sužeistajam. Po kurio laiko J. Ožeraitis buvo nuvežtas į Vilnių.

Anelė Tarbūnienė-Drebulė palaikė ryšį su Stasiu Grenda-Smarkuoliu ir Juozo Markulio-„Erelio“ klastai nepasidavė, ne visi išvykusieji į Vilnių buvo suimti. 1948 m. rugsėjo 16 d. draugai buvo agentų-smogikų sudoroti Naujasodžio k., Pažaislio valsč.

Nelemtas susitikimas

1948 m. rugsėjo 16 d. partizanai gavo Vilniuje saugumiečių apgyvendinto Prano Žičiaus-Vėjo, ėjusio Didžiosios Kovos apygardos vado pareigas, pranešimą atvykti į Naujasodžio kaime esančią Griškelių sodybą, kur turėjo įvykti Rumšiškių, Palemono ir Neveronių partizanų susitikimas. Tame susitikime turėjo dalyvauti ir žūti nuo smogikų rankų ir Stasys Grenda-Smarkuolis...

S. Piliponytė-Užupienė-Rūta prisimena: „Į Užtakų kaimą, kur laikėsi Jono Černiausko partizanai, atvažiavo apygardos vado pavaduotojas Pranas Žičius-Vėjas ir pasakė, kad pakaunėje, Naujasodžio kaime, bus kviečiamas visų partizanų susitikimas. Pespėjo, kad neišsigastume, jei dalis ateis kariškomis rusų uniformomis. Su ašaromis prašiau vyrų ten nevykti, nes tai galinti būti provokacija. Bet įsakymas lieka įsakymu.“

Sutartoje vietoje laukiau Smarkuolio, Putino ir Drebulės. Jie į susirinkimą turėjo eiti kartu, bet jie vėlavo ir aš taip pat nėjau ten. Žinia, kad Naujasodžio kaime buvo nužudyti partizanai mus pasiekė vėliau...“

Stasys Grenda-Smarkuolis žuvo 1949 m. spalio 12 d. Karmėlavos valsčiuje, kai ten lankėsi ir manė rasiąs prieglobstį. Jo palaidojimo vieta nežinoma...

1949 m. kovo 25 d. į Irkutsko sr., Usoljės r., Žilkino gyv. ištremita Grendų šeima: tėvai Stasys (gimęs 1891 m.) ir Zuzana (gimusi 1900 m.), broliai Albinas (gimęs 1929 m.) ir Algirdas (gimęs 1930 m.). Iš Kaišiadorių geležinkelio stoties buvo nukreiptas visas tremtinių ešelonas. Šeimos ne tik Kaišiadorių krašto, bet ir Prienų, Daugų, Perlojos. Jie dirbo Kirovo kolchozo kiaulių fermose, vasaromis prakaitavo laukuose.

Tremtyje Grendos sutiko 1948 m. gegužės 22 d. ištremtus savo kaimo žmones, visą Klūsuoje gyvenusią Sidarų šeimą: tėvelius Praną ir Marijoną, dukteris Genovaitę, Jatiną, sūnus Joną, Adolfą bei močiutę Oną (tik seserys Magdalena ir Bronė tremties išvengė, nes gyveno kitur, slapstėsi). Sidarų močiutė ir motina mirė tremtyje, likusieji Grendos ir Sidarai 1957 m. sugrįžo į tėviškę.

Užsiprenumeruokite „Tremtinį“ 2021 metams

Prenumerata priimama iki kiekvieno mėnesio 26 dienos bet kuriame „Lietuvos pašto“, „Pay Post“ skyriuje, per „Lietuvos pašto“ laiškiniuką, paskambinus informacijos telefonu 8 700 55 400, internetu www.prenumeruok.lt.
Laikraštis išeina 4 kartus per mėnesį.
Prenumeratos indeksas 0117.

Kaina: 1 mėn. – 3,74 €; 3 mėn. – 11,24 €; 6 mėn. – 22,47 €; 12 mėn. – 44,94 €.

